CATALAN REVIEW
Catalan Review

NORTH AMERICAN CATALAN SOCIETY

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Algunes notes sobre la poètica romàntica en la poesia catalana del segle XX

Josep M. Sala-Valldaura

Catalan Review, Vol. II, number 1 (1987), p. 161-170

ALGUNES NOTES SOBRE LA POÈTICA ROMÀNTICA EN LA POESIA CATALANA DEL SEGLE XX

JOSEP MARIA SALA-VALLDAURA

És ben possible que, com els estudiosos de gran abast albiren, la fi del segle XX sigui la fi d'una concepció romàntica del món i de l'art. I que, en el cas català — raons econòmiques i polítiques del tot presents —, el romanticisme comencés a marxar amb el corrent o el moviment modernista.[1] Per aquesta raó, em sembla prou fructífer de sintetitzar el llarg panorama, el cabalós riu de la poesia catalana d'aquest segle com a recorregut romàntic: al darrera, és clar, a tall d'afluents, el simbolisme (fins la poesia pura) i les avantguardes. Un segle que enceta, tocant a la teoria de la creació, justament un admirador de Goethe i de Nietzsche, Joan Maragall. El 1903 escriu:

¿No us haveu trobat mai en un bosc molt gran, amb aquella quietud plena de vida que sembla una adoració de tota la terra? Doncs, així adoren les ànimes dels enamorats en el brill silenciós de les mirades. I en brolla per fi una música animada, oh, meravella!, una paraula. Quina? Qualsevulla; però com que porta tota l'ànima del terrible silenci que l'ha infantada, sia quina sia, proveu de sotjarne el sentit; debades; no arribareu mai al fons, i us espantareu de l'infinit que porta en les entranyes.

Així parlen també els poetes. Són els enamorats de tot el del món, i també miren i s'estremeixen molt abans de parlar. Tot ho miren encantats i després es

[1] "El romanticismo fue una reacción contra la Ilustración y, por tanto, estuvo determinado por ella: fue uno de sus productos contradictorios. [...] En España no podía producirse esta reacción contra la modernidad porque España no tuvo propiamente modernidad: ni razón crítica ni revolución burguesa." Octavio Paz, *Los hijos del limo*. B., Seix-Barral, 1974, 119. (Potser, i per motius més biogràfics que estrictament literaris, cal considerar com a excepció a la meva afirmació, Jacint Verdaguer.)

posen febrosos i tanquen els ulls i parlen en la febre: llavors diuen alguna paraula creadora i, semblants a Déu en el primer dia del Gènesi, del caos en surt la llum.

I així la paraula del poeta surt amb ritme de so i de llum, amb el ritme únic de la bellesa creadora: aquest és l'encís diví del vers, veritable llenguatge de l'home.[2]

Un tal concepte estetic és, al parer d'Eugeni Trias,[3] hereu de l'idealisme alemany en general i de Novalis en particular, fill de la coneixença de Carlyle i Emerson, i molt a prop de *La relació de les arts figuratives amb la naturalesa* de Schelling. El mirall de la creació poètica fóra doncs un retrat panteista de Déu o, en uns altres mots, el reflex per mitjà del verb del *significatiu silenci* que Mallarmé escoltava.

Les "artes poeticae" actuals coixegen pel pes de la ironia, però encara volen amb les ales de les metàfores i els mites. El cantaire de Novalis sabia també, com l'infant o el poeta embadalit de Joan Maragall, que "tot allò que és terrenal sura i és llançat avall des de les alçades, però allò que va esdevenir sagrat en ser tocat per l'amor flueix alliberat a través de conductes ocults fins a la serralada del més enllà, on, com núvols es barreja amb amors endormiscats".[4]

Darreries del segle XVIII. Acaballes del XX. Una mateixa erosió del Misteri. Una mateixa comunió, per la sagrada forma de

[2] Joan Maragall, "Elogi de la paraula", a *Elogi de la paraula i altres assaigs*. B., Edicions 62-La Caixa, 1978, 35.

[3] *El pensament de Joan Maragall*. B., Fundació Banco Urquijo-Ed. 62, 1982, 67.

[4] "Alles Irrdische schwimmt obenauf und wird von der Höhe hinabgespült, aber was Heilig ward durch der Liebe Berührung rinnt aufgelösst in verborgenen Gängen auf das jenseitige Gebiet, wo es, wie Wolken sich Mit entschlummerten Lieben mischt." Novalis, *Himnes a la nit* (versió d'A. Tàpies-Barba). B., Llibres del Mall, 1975, 18.

la paraula, amb el Tot (i el No-res). Les correspondències. Els poetes actuals encara en pouen versos:

> Perquè més enllà del soroll i el curs dels astres,
> de la successió de llum i de tenebra;
> més enllà de la veu submergida en els llibres,
> i de les veus malversades i l'oblit,
> resta l'espai immòbil, el silenci.
> El perfecte aveniment del so i del desig
> en el sol i únic gest possible de l'amant.

O, també del mateix autor:

> Creixien els cossos com les branques,
> volien tenir el nom que abans tingueren.[5]

Friedrich Leopold von Hardenberg, és a dir, Novalis nasqué el 1772; Joan Maragall, el 1860; i Antoni Marí, el 1944.

Els déus són encara entre nosaltres? Jo penso que existeix el que penses que existeix. I per tant també el que n'escrius.... i de manera doble, perquè ho penses i perquè ho realitzes tot escrivint. Ho explicaré amb un conte, situat — l'època no permet cap altra cosa — al Nova York actual i en boca d'un "cheyenne" (John l'enfer, per exemple, el protagonista de la novel·la de Didier Decoin):

Era que era una vegada quan encara Nova York no existia i encara els seus gratacels no s'esquerdaven. Aleshores, el més vell explicava, una nit de lluna plena, a tota la canalla de la tribu que el color blau era el més ambiciós de tots els colors del món i que per això el Déu del món el col·locà a tota la volta del cel. El color blau va veure, però, el seu reflex en l'aigua, i es va queixar que a la

[5] Antoni Marí, *El preludi*. B., Quaderns Crema, 1979, 40-41 i 34 respectivament.

mar hi hagués un altre color blau, més formós que no pas ell. El Déu del món escoltà la queixa del color blau de la volta del cel, i el castigà i es premià a sentir-lo per sempre més: per això, per aquest reflex i per aquesta queixa, existeix el vent i el so de la música i el so de les paraules.

No és un conte "cheyenne", sinó meu, però així té l'autoritat i la força del coneixement mític. Si fa no fa, com el mite d'Orfeu: la recerca de la llum — música, poesia — en la nocturnitat de l'infern — món — per amor — Eurídice. Una nostàlgia oriental, l'enyor que Tot i Zero, Tot i U, U i Zero, Déu i l'home, Realitat i No-Res siguin, comptat i debatut, la mateixa Cosa, el mateix Nom. És per això que la poètica romàntica té relació amb els presocràtics, amb Plató, amb la filosofia grega en general i amb el cristianisme. El quest de les deus, la causa primera, la unió mitjançant la paraula amb la plenitud perduda, val a dir, el mite de la caverna.

En veu ben altra que la de Maragall o la de Marí, Vinyoli respira la mateixa confiança en la relació pregona entre el jo i el tot:

> Tot el que miro m'exalta
> i parlo com un orat.
> ("La paraula")[6]

(Títols de poemes de Vinyoli: "Tot és ara i res", "Cap a les deus", "Les aigües aturades"...) Com Joan Maragall o com Antoni Marí, Joan Vinyoli sap que la paraula poètica és el reflex del blau més ambiciós i la seva queixa impotent i eterna:

> Tant és així que l'àrid
> hivern amb què s'obria aquest poema

[6] Joan Vinyoli, *A hores petites*. B., Ed. Crítica, 1981, 11.

ha esdevingut, en fer-lo, fèrtil juny
feliç, afirmatiu, il·limitat,
i tot el blat es torna pa de vida.

Joan Vinyoli, també, alhora, sap que la paraula poètica és el reflex del blau més ambiciós i la seva queixa poderosa i fugissera; una paradoxa aparent, no pas profunda, car així mateix, dins el mateix poema — el darrer dels que arribà a publicar en vida —, cita Hölderlin: "el que perdura ho funden els poetes."[7]

Rilke creia en Orfeu; Baudelaire en l'Albatros, el Poeta: "Il joue avec le vent, cause avec le nuage / et s'énivre en chantant du chemin de la croix..." ("Bénédiction"). El simbolisme i l'avantguarda són afluents del riu romàntic, un riu romàntic que neix a les neus de l'Olimp grec: "no és en virtut d'un art que els poetes realitzen l'obra llur, sinó en virtut d'un privilegi diví [...] La divinitat els priva de raó, i els pren com a servents seus", escriu Plató a l'*Ió*, i segons Demòcrit — semblantment al ritme de Maragall —, "els déus emeten un buf sagrat que l'ànima del poeta, exquisidament sensible, rep, i que la fa restar així en estal seu interior".[8]

L'energia de la inspiració — Dionisios, romanticisme — dóna embranzida a les conviccions "absolutes" dels artistes d'avantguarda; Joan Salvat-Papasseit escriu Poeta amb majúscula puix que "el foc és la paraula i la paraula és: Déu. Aquesta trilogia és el pit i la ment i el braç de tot Poeta".[9] I al primer manifest futurista en català, ho rebla: "sigueu Poetes, Poetes amb majús-

[7] Joan Vinyoli, *Passeig d'aniversari*. B., Ed. Empúries, 1984, 50.

[8] En el cas de Plató, prenc la citació d'Antoni Marí, "De divina inspiratione", *Quaderns Crema*, 6, B. (març 1982), 58; i en el cas de Demòcrit, del resum que el poeta eivissenc fa al mateix assaig, 59.

[9] Joan Salvat-Papasseit, "Concepte del Poeta", a *Mots-propis i altres proses*. B., Edicions 62, 1975, 79.

cula: altius, valents, heroics i sobretot sincers."[10] L'empremta romàntica d'un tal concepte del Poeta i de la Poesia és clara d'allò més; fins i tot l'equivalència de "foc" i "mot" ens remet a Hölderlin, com, en un altre sentit, l'espontaneïsme i la sàvia innocència que suporten la teoria de Maragall s'assemblen a les afirmacions finals del cèlebre "An die Dichter" de l'autor alemany: els poetes beuen el foc celestial,

> perquè sols nosaltres tenim net el cor,
> com els infants, i són innocents les nostres mans;
> participant del llamp del Pare [...]

Justament, el seu traductor al català, Carles Riba, és un enamorat del món clàssic grec, a la vora doncs d'un Schiller, un Leopardi o un De Vigny. Tanmateix, Riba pertany més a l'estel de la llum, a la continuació del Noucentisme, tot i que hom no el pot pas incloure dins la teoria de l'*artifici* o com a epígon de Carner i Guerau de Liost. Recordem, sigui com sigui, que "Carner comença la seva vida poètica establint-se en el refús d'allò que ell entén com a romàntic: la retòrica inflada, la fàcil i vaga coloració sentimental i l'ús mimètic d'uns motius considerats poètics", però que "Carner és romàntic en la mesura que és un poeta modern que sent intensament la nostàlgia de la mirada i la naturalesa clàssica", segons Dolors Oller.[11]

Carner és un poeta solar, i el romàntic es casa, lluner, o s'amistança, llunàtic, amb la lluna. "Variacions sobre un tema romàntic 'Ombra i llum' " és el títol d'una *suite* poemàtica con-

[10] J. Salvat-Papasseit, "Contra els poetes en minúscula", *ibid.*, 83. (Cal recordar que, de fet, la paraula "futurisme" fou inventada per Gabriel Alomar el 1904.)

[11] "Josep Carner: de la llei i de la gràcia", dins E. Bou *et al.*, *Josep Carner*. B., Ed. Empúries, 1985, 96 i 98 respectivament.

fegida, en una part, per Francesc Parcerisas i, en una altra, per Antoni Marí;[12] amb préstecs de Hölderlin, De Quincey, Dante, Goethe, Wagner, Nietzsche, etcètera.

Un investigador a la ratlla del son (sense la febre d'E.A. Poe, però amb la capacitat onírica de William Blake), esposa amb el Vell i marida amb el Nou: J.V. Foix, com els escriptors de la revista "Athenäum", es planteja la relació entre el coneixement científic i el poètic: "Sovint em pregunto si la ciència no ha ultrapassat ja, amb les seves realitzacions, el mur on els poetes i els metròmans projectaven l'impossible."[13] A la percaça del descobriment i la troballa, cabaler de l'avantguarda, Foix havia elogiat molt romànticament l'ambició en el vol poètic i el desordre, "encara, l'únic ordre possible".[14]

L'inconformisme, l'ambició, la llibertat, la defensa d'allò altre... alimenten el poeta en la seva marginalitat, en el seu exili del Maig del 68 o de la Revolució industrial. Joaquim Marco i Jaume Pont assenyalen, com a tret comú de la nova poesia, la "relació 'predominant' amb un esperit poètic neoromàntic, el qual arrencaria del mateix romanticisme per abastar l'expressionisme, el simbolisme i, sobretot, el surrealisme".[15] Pere Gimferrer, per a aquests autors, seria juntament amb J.V. Foix i Joan Brossa l'enllaç amb tota aquesta tradició moderna, on podem incloure des de la poesia experiencial de Feliu Formosa fins a *Alicates* de Ramon Pinyol, des de la paraula embruixada de Joan Navarro fins a A. Tàpies-Barba o Antoni Munné.

[12] Veg. "Els Marges", 13. B. (maig 1978), 53-68.

[13] J.V. Foix, "Lletra a En Joan Salvat-Papasseit", dins *Obres completes. 2. Prosa.* B., Edicions 62, 1979, 155.

[14] J.V. Foix, "Algunes reflexions sobre la pròpia literatura", a *KRTU, ibid.*, 54.

[15] Joaquim Marco i Jaume Pont, *La nova poesia catalana.* B., Ed. 62, 1980, 74. (Veg. també 74-82.)

L'autor d'*Els caçadors salvatges*, Salvador Jàfer ens crida:

> Si, amb aquestes calors, vull parlar de poètica és justament per clamar, en honor de la Lluna i del seu signe del Cranc, en un combat desesperat, per l'única poètica possible: el coneixement directe i mític del món. Una poètica és una cosmovisió, una xarxa de relacions eròtiques, passionals, sacrificis propiciatoris inclosos, entre la pell de cada ésser viu i la pell del món. Però els destructors de paradisos [...], la ciència i el poder, aliats en conxorxa subtil, ja s'estan encarregant d'arrancar-nos la pell, a nosaltres i al món.[16]

Malgrat la indigestió de la veu que Altaió pateix, hereu escampa del romanticisme i fadristern de l'avantguarda, a la saga de transvestitzar l'estil i ser ventríloc anònim d'ell mateix, no pot estar-se d'afirmar: "No entenc, després de no poder retenir l'excitació mental amb la mà, el prestigi del sonet per a l'aprenentatge; repicar amb els dits cada síl·laba és reduir la música al piano."[17] El regne de l'escriptura és el reialme de la llibertat. Amb tot i la desconfiança en el signe – indigestió, escepticisme, "degradació icònica feta mitjançant el desenfocament líric" –,[18] Vicenç Altaió juga amb el foc i la cendra de les *correspondances* simbolistes:

COM TRADUCCIONS COM CONSPIRACIONS

(1.1)	L'Escriptura	(2.1)	El Cos
(1.2)	un/a ara	(2.2)	uns cossos
(1.3)	cal·ligrafies	(2.3)	cal·ligrafies
(1.4)	verbalitzen	(2.4)	cossifiquen

[16] Salvador Jàfer, "Una poètica salvatge", a "El Temps", 109. València (21 juliol 1986), 60. Més avall afirma: "Només aquell que és mític es realista, deia el mestre Pasolini."

[17] Vicenç Altaió, *Tràfic d'idees*. B., Edicions del Mall, 1986, 34.

[18] Vicenç Altaió, *Correspondències com conspiracions*. Palma de M., Tafal, 1980, 37.

(1.5) discurs/perspectives/abast/ànim	(2.5) ídem 1.5
(1.6) l'autor/el lector	(2.6) la víctima/el botxí/el cos
(1.7) apòcrifes/mimètiques	(2.7) lascives
(1.8) cesures	(2.8) crit coit
(1.9) nexe	(2.9) vincles
(1.10) les metàfores, les visions i els símbols	(2.10) ídem 1.10
(1.11) connotacions	(2.11) penetracions
(1.12) denotacions	(2.12) defecacions
(1.13) plaents	(2.13) plaents
(1.14) ídem 2.14	(2.14) la crosta, la pell, l'èczema, l'anticardi

(1.15/2.15) els transports de l'esperit i dels sentits les sinestèsies de l'escriptura i del cos, el passeig del jo líric i del jo històric, l'expressió i l'expiració[19]

Vet aquí una "ars poetica" que encalça la utopia romàntica de la confusió de nom i cosa: el Cos té metàfores, visions i símbols; l'Escriptura, en majúscula, té crosta, pell, èczema i anticardi. El jo líric es passeja del braç del jo històric i, al capdavall de tot — al capdamunt d'aquest llarg no-res —, em sembla que exactament, el romanticisme ha existit, existeix i existirà en la mesura que, Poetes, poguem confondre el lirisme i la història. (En un salt analògic sovint, ai, esquerdat — com els gratacels de Nova York — per la ironia.)

De fet, el mateix títol d'aquest llibre, *Correspondències com conspiracions*, pot servir com a síntesi un xic simplificadora de la trajectòria que ha seguit la teoria poètica d'ençà del romanticisme i, en el cas català, d'ençà del modernisme: Maragall creia en les correspondències o fins i tot en les equacions d'escriptura i realitat; Altaió, però, cita "Quan hom somia que somia, el des-

[19] V. Altaió, *ibid.*, 55.

pertar és aprop",[20] i ja som lluny de les afirmacions del gran somniador del primer romanticisme, Jean Paul: "Una visió profunda de la natura ens fa comprendre que, al voltant i a través de totes les coses del món, s'estén un lligam secret i que les analogies que l'enginy hi descobreix existeixen de debò i apareixen, quan hom bada bé els ulls, com a veritables relacions d'igualtat."[21] El *doble*, l'*altre* de Jean Paul tal vegada és el *ventríloc* o *la dona és Uclés, la dona és Mallarmé* de Vicenç Altaió; de tota manera, les conspiracions ens acosten — també més enllà de la Raó — l'atzar abolit del cop de daus, el mirall (còncau i convex), l'automatisme, el fragmentarisme, el mestissatge, l'anonimat, és a dir, les conspiracions ens menen al corc fecund, al càncer fructífer de la mort de "la mort de l'art", l'altre eix poètic d'aquest segle: analogia i ironia, creure i descreure. L'ulisses d'aquesta aventura teixeix enyorant el tron i la trona, però la seva tela està ordida amb les trames més resistents de la confiança i la intriga, del desencís i la fidelitat.

JOSEP M. SALA-VALLDAURA
BLANES

[20] V. Altaió, *ibid.*, 51.

[21] Apud *El entusiasmo y la quietud. (Antología del romanticismo alemán.)*, ed. d'Antoni Marí. B., Tusquets Ed., 1979, 46.